

LIBRIS

We know
books

**GUSTAVE LE
BON**

**PSIHOLOGIA
MULTIMILOR**

Traducere din limba franceză de

Iuliana Potcoavă

 LIBREX
București, 2022

Prefață

CARTEA ÎNTÂI:	
Spiritul mulțimilor	29
Capitolul I. Caracteristicile generale ale mulțimilor. Legea psihologică a unității lor mintale.	31
Capitolul II. Sentimentele și moralitatea mulțimilor	45
§ 1. Mulțimile sunt impulsive, nestatornice și irascibile	47
§ 2. Mulțimile sunt ușor de sugestionat și credule	51
§ 3. Mulțimile au stări emotive extreme și lipsite de nuanțări	61
§ 4. Mulțimile sunt lipsite de toleranță, tind să se supună tiraniei autorității și sunt conservatoare	64
§ 5. Moralitatea mulțimilor	68
Capitolul III. Ideile, modul de a raționa și imaginația mulțimilor	73
§ 1. Ideile mulțimilor	74
§ 2. Modul de a raționa al mulțimilor	79
§ 3. Imaginația mulțimilor	80
Capitolul IV. Formele religioase care îmbracă toate convingerile mulțimilor	87
CARTEA A DOUA:	
Opiniile și credințele mulțimilor	97
Capitolul I. Factorii de fond ai credințelor și opiniilor mulțimilor	99
§ 1. Rasa	102
§ 2. Tradițiile	103
§ 3. Timpul	105
§ 4. Instituțiile politice și sociale	107
§ 5. Învățământul și educația	112

Capitolul II. Factorii care influențează, în mod iminent, opiniile mulțimilor	125
§ 1. Imaginile, cuvintele și formulările	127
§ 2. Iluziile	134
§ 3. Experiența	136
§ 4. Rațiunea	137
Capitolul III. Instigatorii mulțimilor și mijloacele lor de convingere	143
§ 1. Instigatorii mulțimilor	144
§ 2. Mijloacele de acțiune ale instigatorilor: afirmația, repetarea, contaminarea	152
§ 3. Prestigiul	157
Capitolul IV. Limitele între care variază credințele și opiniile mulțimilor	171
§ 1. Credințele nestrămutate	172
§ 2. Opiniile schimbătoare ale mulțimilor	178
CARTEA A TREIA	
Clasificarea și descrierea diferitelor categorii de mulțimi	187
Capitolul I. Clasificarea mulțimilor	189
§ 1. Mulțimile eterogene	191
§ 2. Mulțimile omogene	193
Capitolul II. Mulțimile așa-zis criminale	197
Capitolul III. Jurații de la Curtea cu juri	205
Capitolul IV. Mulțimile de alegători	215
Capitolul V. Adunările parlamentare	229

Capitolul I

Caracteristicile generale ale mulțimilor. Legea psihologică a unității lor mintale.

Ce anume formează o mulțime din punct de vedere psihologic.

- O aglomerare numeroasă de indivizi nu este suficientă pentru a forma o mulțime.
- Caracteristicile aparte ale mulțimilor psihologice.
- Orientarea neabătută a ideilor și a sentimentelor indivizilor care le formează și destrămarea personalității lor.
- Mulțimea este, întotdeauna, dominată de inconștient.
- Dispariția vieții cerebrale și predominanța vieții medulare.
- Scăderea nivelului de inteligență și transformarea completă a sentimentelor.
- Sentimentele transformate pot fi superioare sau inferioare față de acelea ale indivizilor din care este formată mulțimea.

— Mulțimea este, la fel de ușor, eroică sau criminală.

În înțelesul său obișnuit, mulțimea reprezintă o adunare de indivizi oarecare, oricare ar fi naționalitatea lor, profesia sau sexul acestora și oricare ar fi motivele întâmplătoare care îi aduc la un loc.

Din punct de vedere psihologic, cuvântul mulțime capătă o cu totul altă semnificație. În anumite împrejurări date, și numai în aceste împrejurări, o aglomerare de oameni posedă caracteristici noi, foarte diferite de acelea ale indivizilor care compun acea aglomerare. Personalitatea conștientă dispare, iar sentimentele și ideile tuturor unităților sunt orientate în aceeași direcție. Se formează un spirit colectiv, vremelnic fără îndoială, dar care prezintă caracteristici foarte precise. Colectivitatea a devenit, în acest caz, ceea ce eu aș numi, în lipsa unei formule mai fericite, o mulțime organizată sau, dacă preferați, o mulțime psihologică. Ea formează o singură entitate și se supune legii unității mintale a mulțimilor.

Este limpede că nu doar prin simplul fapt că un număr mare de indivizi se găsesc, din întâmplare, împreună, ei capătă caracterele unei mulțimi organizate. O mie de indivizi, reuniți, în mod accidental, într-o piață publică, dar lipsiți de vreun scop anume, nu constituie, sub nicio formă, o mulțime, din punct de vedere psihologic. Pentru a dobândi anumite caractere, este necesară influența unor excitanți, a căror natură urmează să o determinăm.

Dispariția personalității conștiente și orientarea sentimentelor și a gândurilor într-un anumit sens,

care sunt primele trăsături ale mulțimii în curs de organizare, nu implică, întotdeauna, prezența simultană a mai multor indivizi într-un singur loc. Mii de indivizi răzleți pot, în anumite momente, sub influența unor emoții violente, cum ar fi, de exemplu, un eveniment important la scară națională, să dobândească caracterele unei mulțimi psihologice. În această situație, va fi destul ca, printr-o întâmplare oarecare, să se reunească, pentru ca acțiunile lor să capete, pe dată, caracteristicile proprii acțiunilor mulțimilor. În anumite momente, o jumătate de duzină de oameni pot constitui o mulțime psihologică, în timp ce sute de oameni, aflați la un loc din întâmplare, pot să nu o constituie. Pe de altă parte, un popor întreg, fără să existe o aglomerare vizibilă, poate deveni o mulțime, sub acțiunea anumitor influențe.

Atunci când se constituie o mulțime psihologică, aceasta capătă caracteristici generale provizorii, dar care pot fi definite. Acestor caracteristici generale li se adaugă unele particulare, variabile, în funcție de elementele din care se compune mulțimea și care îi pot modifica acesteia structura mintală.

În concluzie, mulțimile psihologice pot fi clasificate și, atunci când vom ajunge să ne ocupăm de această clasificare, vom constata că o mulțime eterogenă, respectiv, compusă din elemente diferite, prezintă caracteristici comune cu mulțimile omogene, respectiv, acelea compuse din elemente mai mult sau mai puțin asemănătoare (secte, caste și clase). Dar, pe lângă aceste caracteristici comune, ele prezintă și particularități, care permit diferențierea lor.

Însă, înainte să ne ocupăm de diferitele categorii de mulțimi, trebuie să examinăm, mai întâi, caracteristicile care le sunt comune tuturor. Vom opera asemenea naturaliștilor, care încep prin a descrie caracteristicile generale comune tuturor indivizilor unei familii, și apoi se ocupă de caracteristicile particulare, care permit diferențierea genurilor și speciilor incluse în aceeași familie.

Nu este ușor să descrii cu exactitate spiritul mulțimilor, pentru că organizarea lor se deosebește nu numai în funcție de rasă și de componența colectivităților, ci și în funcție de natura excitanților cărora le-au fost supuse aceste colectivități, precum și de forța acestor excitanți. Dar aceeași dificultate apare și în cazul unui studiu psihologic, care vizează un individ oarecare. Doar în romane putem vedea cum indivizii trec prin viață fără să-și schimbe caracterul. Am arătat, în alte locuri, că toate structurile mintale conțin posibile variante de caractere, care se pot manifesta în momentul în care mediul se schimbă brusc. Astfel, printre cei mai încrâncenați membrii ai Convenției, se pot afla burghezi inofensivi, care, în împrejurări obișnuite, ar fi putut fi niște notari pașnici ori niște judecători plini de virtute. Odată trecută furtuna, aceștia își vor relua caracterul lor normal, de burghezi pașnici. În rândul acestora, Napoleon îi va afla pe cei mai docili servitori ai săi.

Întrucât aici nu vom putea studia toate gradele de formare a mulțimilor, le vom aborda pe acestea din urmă mai ales în faza lor de deplină organizare. Vom vedea, astfel, ce anume pot să devină acestea, dar nu

și ce sunt întotdeauna. Doar în această fază avansată de organizare, se suprapun anumite caracteristici noi și deosebite și are loc orientarea tuturor sentimentelor și gândurilor colectivității în aceeași direcție. Doar acum se manifestă ceea ce am numit mai sus *legea psihologică a unității mintale a mulțimilor*.

Printre caracteristicile psihologice ale mulțimilor există unele care pot fi comune cu acelea ale unor indivizi izolați. Altele, dimpotrivă, le sunt proprii numai lor și nu se întâlnesc decât la colectivități. Acestea sunt acele caracteristici aparte, pe care le vom studia pentru început, ca să arătăm importanța pe care o au.

Elementul cel mai izbitor pe care îl prezintă o mulțime psihologică este următorul: oricare ar fi indivizii care o compun, oricât de asemănătoare sau de diferite ar fi modurile lor de trai, ocupațiile, caracterul sau inteligența, prin simplul fapt că s-au transformat în mulțime, posedă un gen de spirit colectiv, care îi face să simtă, să gândească și să acționeze într-un fel cu totul diferit față de acela în care ar simți, gândi sau acționa fiecare, în mod izolat. Există idei și sentimente care nu apar sau nu se transformă în acțiuni decât la indivizii grupați în mulțimi. Mulțimea psihologică este o entitate provizorie, formată din elemente eterogene, care, pentru o clipă, s-au sudat, într-un mod absolut identic celulelor care constituie un corp viu, formând, prin unirea lor, o ființă nouă, care prezintă caracteristici cu totul diferite de acelea pe care le posedă fiecare celulă în parte.

Contrar unei păreri, pe care ne declarăm surprinși s-o vedem apărând sub pana unui filosof atât de

pătrunzător ca Herbert Spencer⁴, în agregatul pe care îl constituie o mulțime nu există, sub nicio formă, o sumă sau o medie a elementelor. Există o combinație și o creare a unor noi caracteristici, tot la fel cum, în chimie, anumite elemente, puse unele în prezența altora, bazele și acizii, de exemplu, se combină pentru a forma un element nou, cu proprietăți total diferite de acelea ale elementelor care au servit la constituirea lor.

Este ușor de constatat în ce măsură individul din mulțime diferă de individul izolat, dar sunt cu mult mai greu de descoperit cauzele acestor diferențe.

Ca să putem ajunge să întrezărim măcar aceste cauze, trebuie să ne amintim, pentru început, de acea constatare a psihologiei moderne conform căreia nu doar în cazul vieții organice, ci și în funcționarea inteligenței, fenomenele inconștiente joacă un rol predominant. Viața conștientă a spiritului nu reprezintă

---

4 Herbert Spencer (1820-1903) a fost un faimos sociolog, psiholog și gânditor britanic. După ce a lucrat cinci ani ca editor executiv al ziarului financiar din Londra *The Economist*, până în 1853, Spencer a început să își dedice tot timpul scrisului. În anii imediat următori, el a produs lucrări privind educația, știința, industria de căi ferate și multe alte subiecte, ce țineau de filosofie și sociologie. În 1855, Spencer a scris *Principiile Psihologiei*, în care a explorat o teorie a minții ca o parte biologică a corpului. Conform acestui model, inteligența umană reprezenta ceva care se dezvoltă încet, ca răspuns la mediul fizic. În 1862, Spencer a publicat *Primele Principii*, o expunere a teoriei sale evoluționiste cu privire la principii din toate domeniile vieții. Definiția sa explică evoluționismul ca fiind un proces continuu, prin care materia se rafinează într-o formă complexă și coerentă. Este interesant de reținut faptul că Spencer nu s-a dedicat în întregime unei singure științe sau subiect, Spencer a fost un susținător al „legii libertății egale”, un principiu de bază al liberalismului care susține că orice individ este liber să facă ce dorește atâta timp cât nu îi dăunează altui individ. Una dintre cele mai cunoscute teorii ale lui Spencer este cea despre societatea militară și cea industrială. El a pus accentul pe multe probleme politice ale societății timpului său. (n.tr.)

LIBRIS

We know
books

decât o parte cu totul redusă, în comparație cu viața sa inconștientă. Cel mai subtil analist, observatorul cel mai pătrunzător nu reușește nicicum să descopere decât o mică parte dintre motivele inconștiente care determină spiritul să facă un anumit lucru. Acțiunile noastre conștiente derivă dintr-un substrat inconștient, creat mai ales prin influențe venite pe cale ereditară. Acest substrat include nenumărate reminiscențe ancestrale, care constituie spiritul rasei. În spatele cauzelor mărturisite ale acțiunilor noastre, există, fără îndoială, cauze secrete, pe care nu le mărturisim. Iar, în spatele acestor cauze secrete, există altele, cu mult mai secrete, atât de secrete, încât noi înșiși le ignorăm. Cele mai multe dintre acțiunile noastre de zi cu zi nu sunt decât efectul unor motive ascunse, care nouă ne scapă.

Spiritul unei rase este format mai cu seamă din aceste elemente inconștiente. În virtutea lor se grupează toți indivizii aparținători acestei rase. Iar rasele se deosebesc între ele în principal prin elementele conștiente, rezultate atât în urma unei educații, dar, mai ales, în urma unei eredități aparte. Oamenii care se deosebesc cel mai mult prin inteligența lor au instincte, pasiuni, sentimente foarte asemănătoare. În tot ceea ce ține de sentiment: religie, politică, morală, afecțiuni și antipatii etc., oamenii eminenti nu depășesc decât arareori nivelul indivizilor celor mai obișnuiți. Între un mare matematician și cizmarul său poate exista o prăpastie din punct de vedere intelectual, dar, din punct de vedere al caracterului, diferența este, de cele mai multe ori, inexistentă sau foarte redusă.

Or, tocmai aceste calități generale ale caracterului, dominate de inconștient și pe care cei mai mulți dintre indivizii normali ai unei rase le posedă aproape în aceeași măsură, sunt cele puse în comun în cadrul mulțimilor. În spiritul colectiv, aptitudinile intelectuale ale indivizilor, și, în consecință, individualitatea lor, dispar. Caracterul eterogen se difuzează în omogenitate, iar cele care domină sunt calitățile inconștiente.

Tocmai această punere în comun a calităților obișnuite ne explică de ce mulțimile nu pot, niciodată, să ducă la îndeplinire acțiuni care ar cere o inteligență ridicată. Deciziile de interes general luate de o adunare de oameni distinși, dar de specialități diferite, nu sunt cu aproape nimic mai bune decât acelea pe care le-ar putea lua o adunătură de imbecili. Ei nu-și pot pune la un loc, efectiv, decât calitățile mediocre, pe care le posedă oricine. În cazul mulțimilor, nu spiritul, ci prostia este aceea care se acumulează. Nu toată lumea, cum auzim adesea, are mai mult spirit decât Voltaire, ci, în mod sigur, Voltaire este acela care are mai mult spirit decât toată lumea, dacă prin „toată lumea”, trebuie să înțelegem mulțimile.

Dar, dacă indivizii care formează mulțimea s-ar mărgini să pună în comun calitățile obișnuite cu care a fost dotat fiecare dintre ei, nu ar exista decât o medie, și nu am asista, așa cum am spus-o mai sus, la crearea unor caracteristici noi.

Cum se stabilesc aceste noi caracteristici? Asta este ceea ce trebuie să cercetăm acum.

Diferite cauze determină apariția, în cazul mulțimilor, a acestor caracteristici aparte, pe care indivizii izolați nu le posedă. Prima este aceea că

individul cuprins în mulțime capătă, prin simplul fapt al numărului, sentimentul unei forțe de neînving, care îi permite să cedeze instinctelor pe care, de unul singur, și le-a reprimat cu putere. El va fi cu atât mai puțin îndemnat să și le reprime cu cât, mulțimea fiind anonimă și, în consecință, iresponsabilă, sentimentul răspunderii, care îi reține întotdeauna pe indivizi, dispare complet.

O a doua cauză, contaminarea, intervine, la rândul ei, pentru a determina la mulțimi manifestarea unor caracteristici anume și, în același timp, orientarea lor. Contaminarea este un fenomen ușor de constatat, dar rămas neexplicat, și care trebuie legat de fenomenele de ordin hipnotic pe care le vom studia imediat. În cadrul unei mulțimi, orice sentiment, orice acțiune sunt molipsitoare, până într-atât încât individul își sacrifică foarte ușor interesul personal în fața celui colectiv. Această situație este una cu totul opusă naturii sale, și de care omul nu este capabil decât atunci când face parte dintr-o mulțime.

O a treia cauză, de departe cea mai importantă, determină la indivizii incluși în mulțime caracteristici deosebite, uneori cu totul contrare celor ale unui individ izolat. Vreau să vorbesc despre ușurința cu care pot fi influențați. Contaminarea, menționată mai sus, nu este, de altfel, decât un efect al acesteia.

Pentru a înțelege acest fenomen, trebuie să avem prezente în minte unele descoperiri recente ale psihologiei. Știm astăzi că, prin intermediul unor proceduri variate, un individ poate fi adus într-o astfel de stare încât, pierzându-și întreaga personalitate conștientă, să urmeze toate sugestiile aceluia operator

care l-a făcut să și-o piardă și să comită acțiuni care vin în profundă contradicție cu obiceiurile și caracterul său. Or, cele mai atente observații par să dovedească faptul că, odată inclus, de un timp oarecare, într-o mulțime care acționează, individul se găsește, în scurtă vreme – ca urmare a efluviilor care se degajă din sânul ei sau dintr-o altă cauză, pe care nu o cunoaștem – într-o stare aparte, care se apropie mult de starea de fascinație în care se găsește o persoană hipnotizată în mâinile hipnotizatorului său. Întrucât, la subiectul hipnotizat, viața creierului este paralizată, acesta devine sclavul oricăror activităților inconștiente ale măduvei spinării sale, pe care hipnotizatorul o dirijează după bunul său plac. Personalitatea conștientă este complet anihilată, voința și discernământul sunt absente. Toate sentimentele și gândurile sunt orientate în sensul decis de hipnotizator.

Aceasta este, într-o oarecare măsură, și starea individului care face parte dintr-o mulțime psihologică. El nu mai este conștient de acțiunile sale. La el, precum la individul hipnotizat, în vreme ce anumite facultăți sunt distruse, altele pot fi aduse la un grad de exaltare extrem. Sub influența unei sugestii, el se va lansa cu o impetuoșitate irezistibilă spre îndeplinirea anumitor acțiuni. În cadrul mulțimilor, impetuoșitatea este cu mult mai irezistibilă decât în cazul individului hipnotizat, întrucât sugestia, fiind aceeași pentru toți indivizii, ea este amplificată, revenind reciprocă. Individualitățile care, în cadrul mulțimii, ar dispune de o personalitate suficient de puternică pentru a rezista în fața acestei sugestii, sunt prea puține la număr pentru a putea lupta împotriva curentului. În cel mai bun caz,